

İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi

EDİTÖRDEN / EDITORIAL

Evsizlikten Kurtulmaya Giden Yolları Açmak

Opening Pathways out of Homelessness

Mehmet Ali Akyurt

Sayı Editörü / Guest Editor

E-mail: mehmetali.akyurt@istanbul.edu.tr

Türkiye’de evsizlikle ilgili ilk araştırma “1991-1995 Yılları Arasında İstanbul’da Görülen Evsiz İnsan Ölümleri” başlığını taşıyor (Altun, 1997). Adli tıp ile halk sağlığının kesişiminde yer alan bu tıpta uzmanlık tezi gösteriyor ki evsizlik İstanbul’da en azından 30 yıldır bir toplumsal soruna dönüşmüş durumda. Araştırma her ne kadar sağlık alanında yapılmış olsa da, incelenen 126 evsiz ölümü üzerinden, İstanbul’da sokakta yaşayan evsizlerle ilgili önemli bulgulara ulaşıyor (Altun, 1997, s. 39): Evsiz ölümlerine yoğun olarak Beyoğlu ve Aksaray’da rastlanmaktadır. Dörtte üçünün cesedi açık bir ortamda bulunmuştur. Ölen evsizlerin büyük kısmı 31-50 yaş arası erkeklerdir, Ekim-Nisan döneminde ölmüştür, kimlik belgesi taşımamaktadır, genel vücut hijyenleri kötüdür, beşte birinin ölümü alkolle ilişkilidir, birçoğunun ölümüne solunum yolu enfeksiyonları, verem ve zatürre sebep olmuştur.

Türkiye’de o günden bugüne evsizler kışın soğuk günlerinde sokaklarda donarak öldükçe gündeme gelmeye devam etti. Nitekim evsizlere yönelik en istikrarlı kamu faaliyeti olan “kış hizmetleri” de evsizlerin donarak ölmelerine engel olacak şekilde barındırma amacıyla sınırlı, rehabilitasyon boyutu olmayan bir uygulamadır. Bu hizmetlerin evsiz ölümlerini ne kadar azalttığı bir yana, bir toplumsal sorun olarak evsizliğin Türkiye’de hem nicelik olarak yaygınlaştığı hem de nitelik olarak derinleşerek katmanlı hale geldiği kesindir. Aradan geçen zaman içinde evsizlikle ilgili çok sayıda sosyal bilimsel araştırma yapıldı. Bunlar arasında kuruculuk vazifesini üstlenen, evsizlikle ilgili ilk kitap ve hayattaki evsizlerle yapılan nitel görüşmelere dayanan ilk sosyal bilimsel araştırma, halihazırda Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı olan Işıkhan’a (2002) ait. Doçentlik tezi niteliğindeki araştırma kapsamında Ankara’da 1995 yılının Eylül-Kasım ayları, 21:00-01:00 saatleri arasında terminal, gar, bankaların bankamatik bölümleri, sokak, cadde gibi mekânlarda bulunan 58 evsizle görüşme gerçekleştirilmiş.

Çalışma saha verileri üzerinden evsizlerin evsiz kalma nedenlerini ortaya koymanın yanı sıra bir barınma evi önerisi de geliştirmektedir. Geliştirilen modelde barınma evi ekibinin sosyal hizmet uzmanı (SHU), psikolog, doktor, danışman, avukat, işsizlik danışmanı gibi uzmanlardan oluşması gerektiği belirtilir. “Evsiz kişiyi kazanıp kaybetmemizi belirleyen kritik aşama” niteliğindeki “ilk mülakat aşaması” enformel, konuşup duyguları ifade etmeye cesaretlendiren ve destekleyici dört beş görüşme içermelidir. “Bu geçici merkezlerde güvene dayalı ilişkiler evsizlerin ikamet etmelerine yardımcı olurken aynı zamanda temel ihtiyaçlarının karşılanmasını da sağlama[lıdır]” (Işıkhan, 2002, ss. 110-111). Ayrıca Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) örgütlerinde çalışan SHU ve diğer meslek elemanları mobil hale getirilmeli ve müracaatçının “devasa kurumlara başvurmasını bekle[meden]” sorun alanlarına müdahale etmeli (Işıkhan, 2002, s. 118).

Sahası 1995 Ankara’ına ait olan bu araştırmanın üzerinden yaklaşık 30 yıl geçti. Bu süre zarfında evsizlikle ilgili bir tercüme kitap (Anderson, 2017), üç telif kitap (Çabuk ve Atamtürk, 2023; Erbay, 2013; Meneviş, 2006), iki rapor (Emek ve Adalet Platformu, 2011a; TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, 2010), beş de doktora tezi (Akyıldız, 2020; Aynacı, 2024; Bekaroğlu-Doğan, 2018; Gürel, 2023; H. Karaman, 2024) ve çok sayıda yüksek lisans teziyle makale yayımlandı. Şehir odaklı bakıldığında, İstanbul (Bekaroğlu-Doğan, 2021; Birelma, 2014; Küçük, 2014) ve Ankara’nın (Erbay, 2013; Işıkhan, 2002; TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, 2010) yanı sıra İzmir (Çabuk ve Atamtürk, 2023; Özkan-Kıranç, 2020), Bursa (Gürel, 2023), İzmit (Aynacı, 2024), Antalya (Çabuk ve Atamtürk, 2023; Kaya-Kılıç ve Aslantürk, 2019) gibi şehirlerde evsizliğin durumuyla ilgili bilgi üretildi. Toplamda, Türkiye’deki evsizlik araştırmalarında, evsizlerin evsiz kalma nedenleri, sokakta maruz kaldıkları sorunlar/zorluklar, sokak hayatı karşısında geliştirdikleri hayatta kalma taktikleri ve çözüm yolu önerileri incelendi.

Işıkhan’ın (2002) Ankara evsizliğine dair araştırması yayımlandıktan hemen sonra İstanbul Beyoğlu Kaymakamlığı tarafından, şimdilerde yaygın olarak “evsiz barınma evi” olarak isimlendirilen bir “Evsizler Evi” açılmıştı. 10 Aralık 2003’ten Ocak 2007’ye kadar, senenin 12 ayı açık kalan bu ev tekil bir girişim, münferit bir uygulama olarak kaldı.¹ Maalesef şimdiye kadar Valilik, Kaymakamlık, İl ve İlçe Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, İlçe Sosyal Hizmet Merkezi gibi merkezi yönetim birimleri tarafından açılan

1 Evin 2007 Ocak ayında Dünya Bankası Başkanı Wolfowitz tarafından ziyaret edildiği bilinmektedir (AA, 2007). Kasım 2007 tarihli bir haberde “Beyoğlu Kaymakamlığı Evsizler Evi’nde kalan 9 çocuk, yanlışlıkla içtikleri bit ilacından zehirlendi” bilgisi (İnternet Haber, 2007) yer almaktadır. Ev Karakaş’ın (2010) 16 Aralık 2010 tarihli haberine göre “Eylül (2020) ayından”, Emek ve Adalet Platformu’nun (2011b) 4 Aralık 2011 tarihli haberine göre ise “2011 yılının bahar aylarından” itibaren “tadilat gerekçesiyle” kapalı ve hizmet vermiyor. Küçük’ün yüksek lisans tezinde de (2014, s. 83) “2011’in bahar aylarından beri tadilat sebebiyle kapalı” olan evin “kısa vadede açılacağına dair bir emare bulunma[dığı]” belirtilmektedir. Adil Medya’nın 5 Aralık 2011 tarihli haberindeyse evle ilgili “uzun zamandır, yıllardır tamirattayız diye evsiz almamaktadır” denmektedir. Evin 2007-2010 yılları arasındaki durumu hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır.

ikinci bir ev olmadı.² Psikiyatrik rahatsızlığı olanlar, yaşlılar, çocuklar, bağımlılar ve aile içi şiddete maruz kalan kadınlarla ilgilenen çeşitli kamu kurumları olsa da, 18-60 yaş arası erkek evsizlere yönelik, yatılı barınma ve psiko-sosyal destek hizmeti veren, 12 ay açık barınma evlerine duyulan yoğun ihtiyaç bugün de devam ediyor.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sadece sonuncusunun cevabına ulaşabildiğimiz üç yazılı soru önergesi verilmiş (MHP, 2013; BDP, 2014; SP, 2020). TBMM'ye 02.03.2020 tarihinde sunulan önergeye Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından verilen 17.07.2020 tarihli cevapta şunlar belirtiliyor:

“Evsizlerin Konaklatılması Projesi kapsamında, soğuk hava ve kış şartlarının yaşandığı dönemlerde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca evsiz, mekansız ve kimsesiz kişilerin tespiti yapılarak Bakanlığımız İl Müdürlükleri işbirliği içerisinde bu kişilerin öncelikli olarak il sınırları içerisinde bulunan kamu kurumu misafirhanelerine yerleştirilmeleri, kamu kurumu misafirhanelerine yerleştirilememeleri halinde ise pansiyon, otel vb. yerlerde konaklatılması veya bir mekanın bu kişilerin kışı geçirebilmeleri tahsis edilmesi sağlanmakta ve konaklayan kişilerin temizlik (banyo, traş, saç kesimi), sağlık, temel gıda, giyim ve benzeri ihtiyaçları giderilmektedir.”

Bu beyandan da, evsizlere yönelik özelleşmiş bir merkezin bulunmadığı anlaşılmaktadır. Evsizleri birkaç ay spor salonlarında veya otellerde barındırmanın rehabilitasyon ve evsizlikten kurtulma açısından ciddi bir katkısı olmadığı açıktır. Evsizlerin kendilerine has özellik ve sorunlarına çözüm üretilmesi, bütün dünyada evsizlere yönelik olarak uzmanlaşmış bir hizmet üreten ve yılın 12 ayı açık barınma evleriyle mümkün görünmektedir. Türkiye'deki “kış hizmetleri”nde sağlanan şartların uygunsuzluğu ve evsizlerin rehabilitasyonu hiçbir ilgisinin olmayışı ise araştırmalarda açıkça ortaya konmaktadır (Bekaroğlu-Doğan, 2018; Küçük, 2014).

Merkezi yönetimin evsiz hizmetleri alanında bıraktığı büyük boşluğu yerel yönetimler ve sivil toplum doldurmaya çalışmaktadır. Ankara (Ulus Barınma Evi, açılış: 2008, kapasite: 50;³ Dışkapı Barınma Evi, Eylül 2020, 100), Kocaeli (İzmit Kuruçeşme Barınma Merkezi, Kasım 2017, 82/91; Gebze Barınma ve Konaklama Merkezi, Kasım 2020, 58) Bursa (Erkek Konukevi, Ekim 2019, 140), İzmir (Müyesser Turfan Geçici Erkek Konukevi, 2019, 60) ve İstanbul'da (Geçici Barınma Merkezi, Ocak 2023, 18 erkek, toplam 48) belediyelerin 12 ay açık, erkek evsizlere yönelik barınma evleri bulunmaktadır. Camilerde imamlar tarafından geliştirilen hizmetler, kamu ile sivil sektörler arasında bir ara konum teşkil etmekte, hizmet sağlayıcı ile

2 Ankara Valiliği (t.y.) tarafından, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Başkanlığı'nın sorumluluğunda, “Kimsesizlerin Kimsesi Olma Projesi” kapsamında 2019-2020 kışında sadece “kış dönemi”nde hizmet vermek üzere açıldığı belirtilen “Kimsesizler Misafirhanesi” (Açılış: 1 Aralık 2019, kapasite: 144) spor salonu/otel barındırma hizmeti ile 12 ay açık rehabilitasyona dönük barınma evleri arasında bir konuma yerleştirilebilir.

3 TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu (2010, s. 2) raporunda bu bilgiler Günlük Barınma Evi, 3 Ocak 2009, 45 olarak geçmektedir.

evsiz arasında tatlı sert, babacan, samimi ilişkiler geliştirme ve birebir takip gibi nitelikler taşıyarak “evsizlikten kurtulma” açısından şaşırtıcı derecede verimli bir performans ortaya koyabilmektedir. Sivil toplum alanında ise Şefkat-Der ve Er-Day-Der gibi derneklerin İstanbul’da yine düşük kontenjanlara sahip evsiz barınma evleri açtıkları görülmektedir. Bunlardan özellikle Şefkat-Der’in Tophane’deki “Evsizler Evi” en istikrarlı barınma evi olmuş, 2007-2023 arasında İstanbul’da kamuya bağlı 12 ay açık hiçbir barınma evinin olmadığı uzun dönem boyunca, kamu yetkilileri bile evsizleri buraya yönlendirmiştir. Bu evlerin her biri kuruluşlarından itibaren kendine has bir “barınma evi kültürü” yaratmış, büyük ölçüde akran desteğine dayalı bir rehabilitasyon boyutu içermiş, dolayısıyla sakinlerinin “evsizlikten kurtulma”sına katkı yapma özelliği taşımıştır.

“Türkiye’de evsizlikten kurtulma” konusuna odaklanmak üzere yola çıkan bu özel sayı, sahada özellikle 16-60 yaş arası erkek evsizlere yönelik kurulan spesifik barınma evi denemelerinin rehabilitasyon anlamında sınırlı da olsa bazı meyveler vermesi sayesinde mümkün oldu. Bu satırların yazarı her ne kadar 2003-2007 tarihleri arasında faaliyet gösteren Beyoğlu Kaymakamlığı Evsizler Evi’ne yetişemese de, 10 Aralık 2011’de açılan, Şefkat-Der’in Tophane/Firuzaga, Borazan Sokak’taki Atsushi Miyazaki Evsizler Evi’nin kuruluşunda gönüllü olarak bulunma fırsatına sahip olmuştur. Bu tecrübe yazara, evsiz barınma evinde kalıp özgüvenini geri kazanan, meslek öğrenip iş bulan yahut mesleğine/işine geri dönen, kendi evini kiralayan çok sayıda “eski evsiz” hikayesi ile karşılaşma fırsatı vermiş, böylece “evsizlikten kurtulma” başlığı altında, Türkiye’de bu konuda araştırma yapmaya yetecek kadar bulgunun yavaş yavaş biriktiği düşüncesini uyandırmıştır. Bu satırların yazarı tarafından İstanbul Üniversitesi çatısı altında yürütülen “Eski Evsizlerin Evsizlikten Kurtulma Tecrübeleri Üzerine Nitel Bir Araştırma: İstanbul Örneği” başlıklı TÜBİTAK 1001 Projesi de bu doğrultuda önemli bir adım olmuştur. Bu özel sayı her ne kadar bahsi geçen projenin doğrudan bir çıktısı olarak değerlendirilemezse de, açıktır ki TÜBİTAK’ın desteği olmasa proje, proje olmasa bu özel sayı olmazdı. Bu anlamda, buradaki çalışma, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından 1001 Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Projelerini Destekleme Programı kapsamında 121K287 Numaralı Proje olarak desteklenmiştir. Bu vesileyle, Proje’ye verdiği destekten ötürü TÜBİTAK’a teşekkürlerimizi sunarız.

ABD’de, Avrupa’da ve dünyanın geri kalanında evsizlik olgusunun 1980’lerden başlayan yükselişi, doğaldır ki evsizlik araştırmalarının da artmasına sebep olmuştur. Evsizlere sağlanan hizmetlerin çeşitlenmesi ve bu alandaki kalıcı çözüm denemelerinin artmasıyla, 1990’ların sonundan itibaren, özellikle Amerika’da “evsizlikten kurtulma” fenomenine odaklanan araştırmalar da yapılmaya başlanmıştır. Evsizliğin kaynak ve sebeplerini, evsizlerin yaşadıkları sorunları ve bunlarla başa çıkmak için geliştirdikleri “taktik”leri anlamak kadar, yeniden toplumsal hayata dönmelerini sağlamak da giderek önemsenen bir konu halini almıştır.

Türkiye’de “evsizlikten kurtulma”ya odaklanan araştırmalar oldukça sınırlıdır ve konu genellikle evsizliğe dair çalışmaların içinde kısa bölümler halinde ele alınmaktadır. Buna karşın, ABD’de “eski evsizler” üzerine bağımsız makale, tez ve kitaplar gibi çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Amerika ve İngiltere’de 1990’lardan itibaren evsizlik literatüründeki artış, “evsizlikten kurtulma”ya ayrılan başlık ve bölümlerin de genişlemesine yol açmıştır. Erken dönem çalışmalarda “evsizlikten kurtulma” genellikle bir kitap bölümü olarak ele alınmıştır. Örneğin, Snow ve Anderson’ın (1993) “evsizlik kariyerleri” (*homeless careers*) kavramı ile Fitzpatrick’in (2002) “evsizlik patikaları” (*pathways*) yaklaşımı bu tema ile ilişkilidir. Ravenhill (2008) ise “evsizlikten kurtulma güzergahları”na (*exit routes from homelessness*) evsizlikle ilgili kitabında bu konuyu bir bölüm boyunca işlemiştir.

Ravenhill’e (2008, s. 183) göre evsizlikten kurtulmaya giden yolculuk ilk adımla, bir başka deyişle, evsizin bu yönde bir karar almasıyla başlar. Ancak sokakta geçen süre uzadıkça, bu kararın alınması zorlaşır. Evsizlikten çıkış sürecini başlatan dört temel katalizör vardır: (i) dibe vurma (yaşam koşullarının dayanılmaz bir hale geldiğini ve artık tek çıkış yolunun yukarı yönelmek olduğunu düşünmek), (ii) bıkkınlık (mevcut yaşam tarzının sürdürülemez olduğunu fark ederek daha dengeli bir yaşam arayışına girme), (iii) ani şok veya travma yaşama (evsiz üzerinde derin etkiler bırakarak evsizlikten kurtulma ihtiyacını tetikleyen saldırı, ölüm veya benzeri olaylar) ve (iv) umursanma (birinin kendisini önemseydiğini fark etmek). Özellikle umursanmak, evsizin özdeğer duygusunu ve insanlarla güven ilişkisini yeniden inşa etmesi açısından özel bir öneme sahiptir. Evsizlerin sıkça yaşadığı güven kaybı ve ihanete uğrama deneyimleri karşısında güven, sosyal sermayenin temel bir unsuru olarak, bireyin yaşamındaki destek sistemleriyle doğrudan bağlantılıdır ve kritik bir rol oynar (Ravenhill, 2008, s. 186).

2010’larla birlikte, “evsizlikten kurtulma” konusunda bağımsız tez ve kitap çalışmalarının ortaya çıktığı görülmektedir. Morgan’ın (2011) “Escaping from Homelessness” başlıklı doktora tezi, İngiltere’deki beş eski evsizin hikayesini yakından analiz ederken, Marr’ın (2015) *Better Must Come: Exiting Homelessness in Two Global Cities* kitabı Los Angeles ve Tokyo’daki evsizlikten kurtulma süreçlerini ele almıştır. Wagner’in (2018) *No Longer Homeless: How the Ex-Homeless Get off and Stay off the Streets* başlıklı eseri ise ABD’de bu konuya odaklanan ilk bağımsız sosyolojik çalışmadır ve “destekleyici topluluk”, “sosyal sermaye” ve güven gibi fenomenlerin evsizlikten kurtulmadaki rolünü eski evsizlerin deneyimleri üzerinden tartışmaktadır.

***

“Evsizlikten Kurtulmaya Giden Yolları Açmak” başlığını taşıyan bu özel sayıya, hem bu alanda şimdye kadar oluşmuş literatürün değerlendirilmesi, hem de yeni araştırmalar yapılması için ihtiyaç duyulmuştur. Bu çerçevede özellikle evsizlerin

ilişkilerinin (sokakta kalan evsizler arasındaki ilişkiler, hiyerarşi, gruplaşmalar, hizmet sağlayıcılarla ve mahalli aktörlerle ilişkiler), evsizlerin belli başlı özellik ve pratik durumlarının (evsizlerin duygusal durumları, günlük rutinleri, özbakım faaliyetleri, geleceğe bakışları, sokak hayvanlarıyla ilişkileri vb.), barınma evindeki ortam ve şartların (günlük rutinler, rehabilitasyonu destekleyici süreçler, iş bulma, ev bulma, evsizler arası ilişkiler ve dayanışma örüntüleri, mahalleyle ilişkileri ve mahalli aktörlerin evsizlere yaklaşımı...) evsizlikten kurtulmaya olumlu ve olumsuz etkilerine odaklanılması planlanmıştır. Sosyal hizmet disiplininin alanına yaklaşan bir başka öbekleşmede, evsizlikten kurtulma süreçlerinde akran desteğinin ve “eski evsiz”lerin rolü, evsizlerle çalışan hizmet sağlayıcıların gönüllü emek kullanımı, gönüllü yetiştirme süreçleri ve evsizlikten kurtulmaya katkısı, evsizlerle çalışan sosyal çalışmacıların, psikolog, rehber ve danışmanların yaşadığı mesleki zorluklar, tecrübe kazanma ve süpervizyon alma süreçleri yer alır.

Evsizlikten kurtulma süreçlerine yakından bakıldığında, fiziksel/psikolojik sağlık kazanma ve bağımlılıktan kurtulma süreçlerine (ikna, refakat, tedavi, bakım) dahil olmalarını zorlaştıran ve kolaylaştıran etkenlerin anlaşılması önem taşımaktadır. Evsizlikten kurtulmayı kolaylaştırıcı olarak istihdam desteği ve evsizlerin meslek edinme ve işe girme süreçlerinde yaşanan zorluklar ve kolaylaştırıcı faktörler, yemek dağıtımı, temel ihtiyaçlar alanında destek, refakat, memlekete gönderme, aileyle buluşturma, psiko-sosyal destek, arabuluculuk hizmetlerinin bu süreçteki rolü de incelenmeyi hak etmektedir. Evsizlere yönelik geliştirilen farklı hizmet biçimleri, sokak sosyal çalışması, evsiz barınma evi, evsiz lokali (gündüz lokali, *day center*) gibi uygulamaların ve yenilikçi modellerin evsizlikten kurtulma etkililiği açısından değerlendirilmesi de konunun önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Sosyal politika bağlamında şu soru da listeye eklenmektedir: Bu uygulamaları hayata geçirecek aktörlerin yerel mi merkezi mi, kamusal mı sivil mi olmalıdır? Hangi faaliyetleri hangi aktörlerin gerçekleştirmesi, evsizlikten kurtulma/kurtarma verimliliğini artırma açısından daha uygundur?

Evsizlikten kurtulmanın kalıcılığının sağlanması da konunun bir başka boyutudur. Yaş, eğitim, kalifikasyon, hükümlü olup olmama, borçlu olup olmama gibi sosyo-demografik değişkenler tekrar sokağa düşme riskini öngörmek açısından yol gösterici olabilmektedir. Evsizler eve yerleşme, sosyalleşme, sosyal ilişkileri ve bütçelerini yönetme, işe girme, iş ortamına uyum, evlenme, evlilik hayatına uyum, boş zaman yönetimi gibi konularda zorluk yaşayabilmektedir. Bu sebeple, evsizlikten kurtulma sürecinin tıkandığı noktalar ve kolaylaştırıcı faktörler üzerinde durulması da gerekmektedir. Bir başka deyişle, evsizlikten kurtulma sonrası süreçte yeniden evsiz kalma olgusu, evsizlikten çıkış ve evsizliğe yeniden dönüşle ilgili riskler ve destekleyici faaliyetler/unsurlar, ve tabii bunların yanı sıra “evsizlikten kurtulma” başarı hikayeleri de bir araştırma alanı olarak öne çıkmaktadır.

***

Bu çerçevede gelen çeşitli katkılara yer veren “Evsizlikten Kurtulmaya Giden Yolları Açmak” dosyası özel sayının temelini teşkil ediyor. Dosyada bir söyleşinin yanı sıra on üçü araştırma makalesi, biri teorik makale, üçü de değerlendirme makalesi türünde olmak üzere toplam on yedi makale yer alıyor. Bu makalelerin üçü İngilizce, geri kalan on biri ise Türkçe kaleme alınmış. Makaleler dergide her ne kadar türlerine göre sıralansa da, “Evsizlikten Kurtulma: Engeller, Eski Evsizler, Barınma Evleri ve Camiler”, “Afet, Konut Sorunu ve Gizli Evsizlik” ve “Teori, Pratik ve Söylem” olmak üzere üç konu etrafında öbekleniyor. Dosya dışı makaleler ise üç araştırma makalesi, bir değerlendirme makalesi olmak üzere toplam dört makaleden oluşuyor.

Evsizlik dosyası, Türkiye’de evsizlikle mücadelede önemli bir deneyimi hayata geçiren Ali Kamil Başar ile özel sayı editörü Mehmet Ali Akyurt tarafından yapılan söyleşiyile açılıyor. “Evsizlerin kaymakamı” ve “sivil kaymakam” olarak anılan Başar, 2003-2006 yılları arasında Beyoğlu Kaymakamlığı döneminde Türkiye’de merkezi yönetimin taşra teşkilatına bağlı ilk ve tek “evsiz barınma evi” olan Beyoğlu Kaymakamlığı Evsizler Evi’ni hayata geçiren isimdir. Bu evin kurucusu, yürütücüsü ve gönüllüsü olan Başar, kamu-sivil toplum işbirliği alanındaki öncü çalışmalarıyla tanınmaktadır. Söyleşi, Türkiye’de evsizlik tarihine geçmiş ancak devamı veya benzeri hayata geçirilememiş bu önemli girişim üzerine odaklanmaktadır. Başar, barınma evinin, sokakta kalan ve temel ihtiyaçlarını karşılayamayan herkes için kapılarını açık tuttuğunu vurgulamakta ve evsiz bireyler arasında güçlü bir dayanışma / yardımlaşma ortamı sağladığını belirtmektedir. Başar’a göre bir kaymakamın, görev yaptığı ilçedeki toplumsal ihtiyaçları karşılamak adına yetki ve sorumlulukları son derece geniş olduğundan, evsizliğin yoğun olduğu bir ilçede görev yapıyorsa evsiz barınma evi açmasının garip karşılanmaması gerekir. Öte yandan belediyelerin kaynak ve imkanları daha geniş olduğundan daha fazla evsizler evi açılması yönündeki ihtiyacı bizzat karşılamak ve sivil toplum kuruluşlarını bu konuda desteklemek de belediyelere düşer. Başar ayrıca evsizlikle ilgili araştırmaların yalnızca teoride kalmaması ve duyarlı yöneticiler tarafından uygulamaya dönüştürülmesi gerektiğini de dile getirmektedir.

Özel sayının odağıyla en yakından ilgili olan, “evsizlikten kurtulma” konusunu inceleyen makalelerde evsizlikten kurtulmanın önündeki engellerin yanı sıra potansiyeller de gündeme gelmektedir. Evsizleri evsizlikten kurtarma yolunda “eski evsizler”in hizmet sağlayıcı olarak istihdam edilmesinin nasıl sonuçlar doğurabileceği, farklı barınma evlerinin özellikleri ve bunların “evsizlikten kurtulma” açısından farklılaşan değerleri, bir “barınma evi” mekanı olarak caminin, bir hizmet sağlayıcı olarak da imamın bu süreçte nasıl bir rolü olabileceği gibi konular bu bölümde incelenen konular arasında.

“Evsizlikten kurtulma”ya odaklanan ilk makale Hırvatistan’ın iki büyük şehrinde, Zagreb ve Split’te evsizliği deneyimleyen genç insanların yanı sıra hizmet sağlayıcılarla

yapılan saha çalışmasına dayanmaktadır. Saha 2019-2023 yılları arasında evsiz lokallerinde, evsiz barınma evlerinde, sosyal yardım çalışmaları sırasında, tren ve otobüs istasyonlarında, pazarda, meydanlarda, terk edilmiş binalarda, parklarda, kafelerde vb. yaşayan evsizlerle yapılmıştır. Sorumlu yazar Lynette Šikić Mićanović, “Exploring Homelessness and Pathways to Social Inclusion: A Comparative Study of Contexts and Challenges in Swiss and Croatian Cities” (Evsizliği ve Sosyal İçerme Yollarını Keşfetmek: İsviçre ve Hırvatistan Şehirlerindeki Bağlımlar ve Zorluklar Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma) başlıklı projenin Hırvatistan ayağını yürütmüştür. Çalışmasının temel amacı, gençlerin sosyal dışlanma biçimlerini ve evsizlikten kurtulma girişimlerinde ne gibi zorluklarla karşılaştıklarını derinlemesine anlamaktır. Bu nitel çalışmada katılımcı gözlem, saha notları, biyografik görüşmeler ve refakat görüşmeleri gibi yöntemlerin bir kombinasyonu kullanılmıştır. Makalede evsizlikten kurtulmanın önündeki, i) yapısal, ii) sosyo-kültürel bağlarla ilgili ve iii) içsel engeller mülakat alıntılarında yararlanılarak örneklendirilmektedir.

İkinci makale “evsizlikten kurtulma”ya, “eski evsizler”in bu yöndeki sosyal çalışma faaliyetlerinde üstlendikleri işlevler açısından yaklaşıyor. Makalenin yazarı, doktora tezini “sokak sosyal çalışması” üzerine (H. Karaman, 2024) yazan Hakan Karaman. Makale Amerika, Los Angeles’ta evsizlikle mücadelede sıkça başvurulan ve işe yarayan bir stratejiye eğiliyor; bu alanda “eski evsiz”lerin, evsizlikle mücadele yolunda bir kaynak olarak nasıl değerlendirilebileceğini araştırıyor. Evsizlik alanında gönüllü veya profesyonel olarak çalışan 11 katılımcı ile yapılan derinlemesine görüşmelere dayanan nitel çalışmada, sokak yaşamını iyi tanıyan eski evsizlerin, rehberlik, motivasyon sağlama, etkili iletişim ve güven oluşturma gibi kritik roller üstlenebileceği ortaya konmuştur. Bununla birlikte, bu sürecin eski evsizler açısından travma riskleri ve olumsuz davranışlar doğurabileceği de vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, eski evsizlerin yalnızca barınma ile değil, psiko-sosyal iyileşme süreçleriyle desteklenmesi ve saha öncesinde psikolojik sağlamlık ve kriz yönetimi gibi becerilerle donatılması önerilmektedir. Ayrıca, danışmanlık ve farkındalık çalışmalarında yer alabilecekleri ifade edilmektedir. Çalışma, eski evsizliğin getirdiği doğal tecrübeyi, dikkatle yönetilen bir çerçevede değerlendirmenin, evsizlikle mücadeleye özgün katkılar sağlayabileceğini savunmaktadır.

Dosya barınma evleri üzerine iki makaleyle devam ediyor. Doktora tezi Bursa’da evsizlik üzerine (Gürel, 2023) olan Musa Gürel’in makalesi, Türkiye’de evsiz bireylere yönelik sosyal politika ve hizmet modellerinin geliştirilmesinde barınma evi hizmetlerinin rolünü incelemektedir. Bursa’daki bir erkek barınma evinde gerçekleştirilen çalışmada, evsiz bireylerin bu hizmetlere yönelme nedenleri ve barınma evlerinin kısa vadeli geçiş desteği sağlama potansiyeli ele alınmıştır. Araştırma Bursa il merkezinde belediye tarafından işletilen erkek barınma evinde kalan 16 evsiz birey ve 5 barınma evi çalışanıyla yarı yapılandırılmış nitel görüşmelere dayanmaktadır.

Araştırmada, bağımlılıklardan kurtulma arzusu, güvenli bir ortam arayışı ve temel ihtiyaçların karşılanması gibi faktörlerin barınma evine başvuruda etkili olduğu ortaya konmaktadır. Ancak, evsizlikle mücadelede kalıcı çözümler için mesleki eğitim, psikolojik destek ve bağımlılık tedavisi gibi daha kapsamlı ve sürdürülebilir hizmetlerin gerekliliği vurgulanmalıdır. Bu bağlamda, barınma evi hizmetlerinin farklı ihtiyaç gruplarına yönelik özel programlarla güçlendirilmesi önerilmektedir.

Evsizlik üzerine beş doktora tezinden birini yazan Cengizhan Aynacı'nın, Yusuf Genç danışmanlığındaki ilgili tezinden (2024) ürettiği makale de bu kez Kocaeli'de, yine belediye tarafından işletilen erkek evsiz barınma evleri ve evsiz lokallerine odaklanmakta, evsizlikle mücadelede barınma evi deneyimlerinin önemini araştırmaktadır. Nitel yöntemle yapılan çalışmada, evsizlerin barınma evlerine erişim yolları, karşılaştıkları zorluklar ve hizmetlerden beklentileri üç ana tema altında incelenmiştir. Evsizler, barınma evlerine kişisel başvuru, çevresel aktörler veya güvenlik ekipleri aracılığıyla yönlendirilirken; kurallar, personel tutumu ve erişim sorunları gibi zorluklarla karşılaştıkları tespit edilmiştir. Psiko-sosyal destek, sağlık birimleri ve sosyal etkinlikler gibi beklentiler öne çıkmıştır. Çalışma, barınma evlerinde manevi temelli bir sosyal hizmet anlayışının benimsenmesi ve hizmetlerin evsizlerin ihtiyaçlarına daha uygun hale getirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Barınma evleri üzerine bu iki makaleyi takip eden iki makale bir barınma mekanı ve sosyal çevre olarak camilerin, hizmet sağlayıcı olarak imamların evsizlikten kurtulmada nasıl bir rol üstlenebileceklerini ampirik zeminden hareketle tartışıyor. Bu iki makaleden ilki, bizzat sahada evsizlere yönelik hizmet üreten Aşhane oluşumunun yürütücüsü olan ve daha önce yüksek lisans tezinde (M. F. Karaman, 2019) “sosyal dışlanma” bağlamında İstanbul'da evsizliği ele alan Mustafa Fazıl Karaman'a ait. Evsizlik alanındaki hizmetlere “hayırseverlik” açısından bakan ve ikinciye göre daha genel bir görünüm arz eden bu makale, Türk-İslam kültüründeki hayırseverlik geleneğinin bir parçası olarak camilerin, evsizlikle mücadeledeki rollerini inceliyor. Makalede İstanbul'un dört farklı ilçesinde bulunan dört camide evsizlere yönelik yürütülen faaliyetler, sosyal içerme ve psiko-sosyal destek işlevleri bağlamında ele alınmıştır. Çalışma, camilerin evsiz bireylerin tehlikelerden korunması, topluma yeniden kazandırılması ve evsizlik sorununa çözüm üretme potansiyellerini analiz etmektedir. Araştırmanın sonucunda, camilerin sosyal hayatı düzenleyici özellikleriyle, hayırseverlik geleneğinin bu mekânlar aracılığıyla aktif bir güç haline gelmesinin evsizlikle mücadelede önemli bir katkı sağlayabileceği vurgulanmaktadır.

Düzce Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden Şevket Ercan Kızılay'a ait ikinci makale ise camiler ve evsizlik kesişiminde tek bir örneğe daha yakından bakıyor. Bu makale, Eyüpsultan'daki Hz. Kaab Camii'nde yürütülen sosyal hizmet çalışmalarını ve İnsana Dokunma Merkezi'nin evsiz bireylerin rehabilitasyonundaki rolünü ele alıyor. Cami

bünyesinde kurulan bu merkez, barınma, gıda, temizlik, psikososyal destek ve mesleki rehabilitasyon hizmetleriyle evsiz bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamakta ve topluma yeniden kazandırılmalarını hedeflemektedir. Gönüllülük esasına dayalı ve sivil inisiyatifle yürütülen bu program, inanç temelli sosyal hizmet anlayışının modern gereksinimlere uyarlanmış bir örneği olarak değerlendirilmektedir. Makaleye göre İnsana Dokunma Merkezi'nin çok sayıda evsiz bireyin topluma entegrasyonundaki başarısı, camilerin bu alandaki potansiyel katkılarını göstermektedir.

Evsizlikten kurtulmaya odaklanan son makale ise Güney Afrika'daki, özel olarak da Tshwane şehrindeki evsizlik tecrübesine ışık tutuyor. Araştırmadaki şehir seçimi, Güney Afrika İstatistik Ajansı (StatsSA) verilerine göre, Tshwane'deki evsiz nüfus 2010-2022 yılları arasında %60'tan fazla artarak 10.029'a ulaşmış olmasına, bu nüfusun %29,9'unu kadınların oluşturmasına ve ülke genelinde evsiz nüfusun en yoğun olduğu şehir olmasına dayanıyor. Yazar Newman Tekwa'nın içinde olduğu araştırma ekibi Tshwane'de 2015 yılından bu yana "Pathways out of Homelessness" (Evsizlikten Kurtulma Yolları) başlıklı uzun erimli bir proje yürütüyor. 2024 yılında 10. yılını kutlayan proje kamu, akademik kurumlar ve sivil toplum kuruluşlarının iş birliğiyle yürütülüyor. Başlığından da anlaşılacağı gibi, proje evsizlikten çıkış yollarını bulmayı hedeflerken makale, projenin eleştirisini yapmayı ve tıkandığı noktaları ortaya koymayı amaçlıyor. Şehirdeki evsizlik sorununun neden çözülemediğine dair bir açıklama getirmeye çalışan bu eleştiriler projenin yalnızca "sokak" evsizliğine odaklanması ve cinsiyete dayalı evsizlik dinamiklerini yeterince dikkate almaması olmak üzere iki noktaya odaklanıyor.

Hüseyin Taşlı imzasını taşıyan araştırma makalesi Türkiye'de şimdiye kadar ele alınmayan bir konuya "afet sonrası evsizliği"ne odaklanıyor. Makalede, doğal afetlerin evsizlik üzerindeki etkileri 6 Şubat 2023 Depremi ve Malatya örneği üzerinden ele alınıyor. Depremden sonra ortaya çıkan geçici evsizler ile depremden önce evsiz kalmış olan kronik evsizlerin yaşam koşullarını karşılaştıran çalışma, bu iki grubun evsiz kalma nedenleri, demografik özellikleri, ihtiyaçları ve sosyal ilişkileri gibi açılardan farklılıklarını ortaya koymaktadır. Deprem sonrası barınma imkanı bulamayan bazı bireylerin toplu bir çadırda yaşamaya devam ettiği süreç, geçici evsizliğin örneği olarak incelenmiş ve bu durumun yapısal nedenleri irdelenmiştir. Çalışma, afet sonrası evsizlikle mücadelede kapsamlı sosyal politika ve barınma stratejilerinin gerekliliğini vurgulamaktadır.

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Genel Kültür Dersleri Bölümü'nden Ozan Uştuk'a ait makale Roman çocuklar, eğitime devam ve konut kalitesi kesişiminde, ihmal edilmiş bir araştırma alanına çağrı niteliği taşıyor. Türkiye'deki Roman çocuklar arasında erken okul terkinin azaltılmasına yönelik uygulamalı bir araştırmaya dayanan makale, eğitimdeki eşitsizliklerin, barınma güvencesizliği ile doğrudan bağlantılı olduğunu

ortaya koymaktadır. İlkokul ve okul öncesi öğretmenlerin yanı sıra Roman topluluklarla çalışan gönüllü üniversite öğrencilerinin perspektiflerinden hareketle, barınma istikrarsızlığının eğitimde sürekliliği nasıl bozduğu ve akademik başarıyı nasıl engellediği incelenmiştir. Bulgular, barınma sorunlarının eğitim üzerindeki etkisinin genellikle eğitimciler tarafından göz ardı edildiğini vurgulamakta ve yapısal barınma problemlerine dikkat çekmektedir. Makale, Roman öğrenciler arasındaki eğitim eşitsizliklerini ele alırken, barınma güvenliği gibi temel sorunları da içeren bütüncül, toplum temelli müdahalelerin gerekliliğini savunmaktadır.

Şener Kaya'nın Amsterdam'ı "akıllı kent" bağlamında ele aldığı doktora tezi kapsamında yaptığı saha çalışmasının bir yan ürünü niteliğindeki makale, uluslararası göç ve gizli evsizlik kesişiminde yer alıyor. Adem Sağır ile birlikte kaleme aldıkları makalede Amsterdam'daki bekâr odalarında yaşayan Türk göçmenlerin gündelik hayat deneyimleri ve sosyal ilişkileri, gizli evsizlik bağlamında inceleniyor. Bekâr odaları, bu bireyler için sınırlı da olsa gerçek kimliklerini yansıtabildikleri bir alan sağlarken, kamusal alanda gösterdikleri performanslar genellikle "gölgede kalmışlık" hissiyle şekillenmektedir. Çalışma, bekâr odalarında yaşayanların sosyal ilişkilerinin inşasına odaklanırken, bu yaşam alanlarının gizli evsizlikle ilişkisini de ele almaktadır. Nitel araştırma yöntemine dayanan çalışma, katılımcıların "bekâr odalarını" birer "turist evi" olarak tanımlamalarına ve dil engeli ile yasal statü eksikliğinin yarattığı zorluklara dikkat çekmektedir. Bu yönüyle, Amsterdam'da farklı bir kültürde var olma mücadelesi veren bireylerin sosyal dışlanma deneyimlerini anlamaya katkı sunmaktadır.

Burak Acar imzasını taşıyan araştırma makalesi, evsizlerin kurumsal hizmet sağlayıcılarla olan etkileşimlerini ve bu hizmetlerin evsizlerin ihtiyaçlarını ne kadar karşıladığını doğrudan yararlanıcıların gözünden değerlendirmektedir. İstanbul'un Fatih ve Beyoğlu bölgelerinde 13 evsizle gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerle, evsizlerin deneyimleri ve algıları üzerine yapılan araştırma, kurumsal hizmetlerin çeşitliliğini, yeterliliğini, hizmet sağlayıcıların tutumlarını ve evsizlerin bu hizmetlerden beklentilerini incelemiştir. Bulgular, evsizlerin günlük ihtiyaçlarını genellikle sivil toplum kuruluşları aracılığıyla karşıladığını, kamu hizmetlerinin nicelik ve nitelik açısından sınırlı olduğunu göstermektedir. Evsizler, kalıcı konut ve sürekli istihdam gibi daha sürdürülebilir çözümler beklemekte ve mevcut hizmetlerin geçici niteliğinden memnuniyetsizlik duymaktadır. Çalışma, evsizlerin sosyal yardımlara erişmede yaşadıkları zorlukları ve kamu hizmetlerinin sınırlılığını, evsizlerin gözünden ortaya koymaktadır.

Sonraki araştırma makalesi, evsizlere yönelik faaliyet yürüten bir sivil toplum kuruluşunda uzun yıllar aktif rol alan ve bu süre zarfında evsizlerin ihtiyaçlarının tespiti, hizmetlere erişmelerinin sağlanması, evsizlere yönelik faaliyetlerin takibi, koordinesi gibi sorumluluklar üstlenen Halenur Demir'in Üsküdar Üniversitesi İnsan

ve Toplum Bilimleri Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde hazırladığı lisans bitirme tezine dayanıyor. Sokakta yaşayan evsiz bireylerin topluma adapte olma süreçlerini ve yaşam algılarını anlamayı hedefleyen makale İstanbul'un Beyoğlu ilçesinde gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerle, evsizlerin toplumsal hayata katılım seviyeleri, sosyal hizmetlere erişimleri ve karşılaştıkları engeller incelenmiştir. Elde edilen bulgulardan, evsizlerin sosyal ilişkilerde seçici davranmayı ve yalnızlığı tercih etmelerinin, yaşadıkları küskünlükler ve toplumsal dışlanmadan kaynaklandığı, bir başka deyişle bunlarla mücadele ederken geliştirdikleri bir çözüm yolu olduğu anlaşılmaktadır. Bulgular arasında yer bulan bir başka husus da, kurulan ilişkilerin temel ekseninin yardımlaşma olduğudur. Araştırma, evsizlerin yaşam koşullarını, özellikle de ilişki kurma mantıklarını anlamamıza katkı sağlayarak, sosyal hizmetlerin evsizlerin ihtiyaçlarına nasıl daha uygun hale getirilebileceğine dair ipuçları sunmaktadır.

Evsizliğe dair önemli bir çalışma alanı da toplumun evsizlere bakışının tespit edilmesidir. Nitekim Esra Çolakoğlu'nun İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda Ali Kaya danışmanlığında tamamladığı yüksek lisans tezine dayanan araştırma makalesi de, Türkiye'de evsizlik sorununa yönelik yaygın toplumsal söylemlerin yanı sıra bu söylemlerin evsizlikle mücadeledeki olumlu ve olumsuz etkilerini ele almaktadır. Buna göre Türkiye'de evsizlik genellikle bireysel bir sorun olarak algılanmakta, yoksulluk, göç ve işsizlik gibi yapısal faktörler göz ardı edilmektedir. Bu durum, evsizlere yönelik sosyal hizmet ve politikaların eksikliğine yol açmakta ve toplumsal sorumluluğun ihmal edilmesine neden olmaktadır. Eleştirel söylem analizi kullanılarak yapılan bu araştırma, evsizlikle ilgili –kişiselleştiren, duygusal, kriminalize eden, nesneleştiren ve normalleştiren– beş ana söylem tanımlamakta, evsizlerin marjinalleşmesini pekiştiren söylem kalıplarını ortaya koymaktadır.

Dosya dışı araştırma makalelerinin ilki Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden Temmuz Gönç Şavran'a ait. Afetlere ilişkin toplumsal yaklaşımları eleştirel bir sosyoloji perspektifinden inceleyen bu makale, doğal afet kavramının kullanımıyla ortaya çıkabilecek riskleri ve kavram karmaşasını tartışıyor. Afetlerin sadece doğal bir olgu olarak ele alınmasının, insanın doğayla mücadele içinde olduğu ve bu mücadelede başarısızlığa mahkûm olduğu algısını pekiştirdiği vurgulanıyor. Bu yaklaşım, afet politikalarının ve yasalarının belirli grupların çıkarlarını koruyup diğerlerini görmezden gelmesine neden olabilecek bir zemin yaratıyor. Çalışma, kullanılan kavramların söylemsel inşası üzerinden, toplumsal dinamiklerin nasıl şekillendiğini göstererek, afet tanımlamalarında “doğal afet” kavramına eleştirel bir yaklaşım geliştirilmesi gerektiğini öne sürüyor. Bu bağlamda, okuyucuyu afetler karşısında toplumsal sorumluluk ve adalet anlayışını yeniden düşünmeye çağırıyor.

Dosya dışı araştırma makalelerinin ikincisi Gözde Aykut ile Mehmet Karakaş'ın imzasını ve “Sosyal İntihar: Performans Öznesinin Sosyal Evrimi” başlığını taşıyor. Makale, Byung-Chul Han'ın performans

kavramsallaştırmasını esas almakta, bu kavramın ortaya çıkışında etkili olan toplumsal dinamikleri ve eksiklikleri analiz etmektedir. Makale, performans öznesini şekillendiren “öteki”, “olumsuz” ve “eros” gibi temel durumların kaybını tartışarak, Han’ın teorik çerçevesine eleştirel bir katkı sunar. Çalışmanın merkezinde yer alan “sosyal intihar” kavramsallaştırması ise, neoliberal sistemin dayattığı performans normlarına direnç gösteren bireyleri anlamak ve tanımlamak için yeni bir bakış açısı geliştirmektedir. Performans öznesinin dışına taşan bu bireylerin, sosyal yalnızlık ve izolasyon gibi kavramlarla ilişkisi karşılaştırmalı bir şekilde ele alınarak, hem Han’ın yaklaşımının eksik yönleri tamamlanmakta hem de alternatif bir perspektif sunulmaktadır. Makale, bugünkü toplumsal yapıda bireyin konumuna yönelik yeni ve eleştirel bir kavrayış geliştirmeye katkı sağlamaktadır.

Dosya dışında yer alan üçüncü araştırma makalesi ise, Onur Balı, Nesip Demirbilek ve Hasan Demirtaş tarafından kaleme alınmıştır. Makale üniversite öğrencilerinin öğrenim gördükleri üniversitelere yönelik sosyal adalet algılarını ölçmeye yönelik geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirmeyi hedeflemektedir. Bingöl Üniversitesi öğrencilerinden elde edilen geniş bir veri setine dayanan araştırma, açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri ile ölçeğin üç boyutlu bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır: eşitlik, adalet ve destekleme. Ölçeğin yüksek düzeyde iç tutarlılık gösteren güvenilirlik katsayıları, üniversitelerde sosyal adalet algısını değerlendirmek için güçlü bir metodolojik temel sunmaktadır. Bu çalışma, yükseköğretimde sosyal adalet kavramının ölçülebilir hale getirilmesine ve politika geliştirme süreçlerine katkı sağlamaktadır.

Evsizlik üzerine ilk doktora tezinin sahibi Yüksel Bekaroğlu-Doğan (2018) imzasını taşıyan teorik makale, kentin sokak ve park gibi kamusal alanlarında yaşayan, evsiz ve madde bağımlısı gibi toplumdaki dışlanmış gruplara yönelik bir sosyal hizmet müdahalesi tipini ifade eden “sokak sosyal hizmeti”nin neoliberal uygulamalar karşısında geçirdiği dönüşümü tartışıyor. Hizmet sağlayıcının kamusal kentsel mekânlarda inisiyatif olarak müracaatçıları aktif biçimde aradığı, düşük eşikli ve savunucu bir uygulama olan bu hizmet türü; ticarileştirme, özelleştirme ve güvenlikleştirme gibi eğilimler karşısında bir değişim geçiriyor. Bu eğilimler sadece sokakta yaşayanlarının gündelik yaşamını değiştirmiyor, aynı zamanda sokak sosyal hizmetinin yöntemi de farklılaştırıyor. Aynı zamanda, bu hizmet türünün güvenlik politikaları tarafından araçsallaştırılmasıyla bazı mesleki etik çelişkiler de ortaya çıkıyor. Makaleye göre, savunmasız kişi ve gruplara ulaşmayı amaçlayan bu müdahale biçimi, bir yandan toplumsal eşitsizlikleri hafifletme potansiyeli taşıırken, diğer yandan denetim ve normatif baskılara yol açabilecek müdahaleleri de içerebilir. Bu bağlamda, “sokak sosyal hizmeti” devletin kamu düzeni ile savunmasız grupların haklarını savunma misyonu arasında çelişkili bir konumda durmaktadır. Makale bu bağlamda Lefebvre’in “mekânın üretimi” ve “kent hakkı” kavramlarından hareketle, sokak sosyal

hizmetinin toplumsal eşitsizlikleri azaltma potansiyeli ile normatif baskılara yol açabilecek müdahaleleri arasındaki gerilimi analiz etmektedir. Çalışma, bu bağlamda sokak sosyal hizmetinin kentsel kamusal alandaki rolünü ve daha adil bir kent mekânı yaratmadaki katkısını eleştirel bir yaklaşımla değerlendiriyor.

Yine dosyanın bir parçası olan, Hicran Atatanır imzalı “değerlendirme makalesi”, evsizlik, konut ve sosyal güvenlik kesişiminde yer alıyor. Makale, evsizliği sosyal güvencesizliğin mekânsal bir dışavurumu ve genişleyen bir toplumsal risk olarak inceliyor. Konutun, hem bir temel ihtiyaç hem de bir sosyal güvenlik aracı olarak önemini vurgulayan çalışma, evsizlik riskine karşı farklı ülkelerde uygulanan sosyal güvenlik politikalarını ve konut edindirme yardımlarını ortaya koyuyor. Evsizliği yalnızca bir insan hakları meselesi olarak değil, kamu hizmetlerine erişim eksikliğiyle derinleşen bir sosyal güvencesizlik sorunu olarak değerlendiren makalede, Türkiye bağlamında sosyal güvenlik düzeninin işlevselliğini artırmaya yönelik öneriler de sunuluyor.

Meriç Kırmızı'nın makalesi de, evsizliği giderek orta sınıfların da daha fazla maruz kaldığı konut güvencesizliği sorunu bağlamında ve neoliberal toplumlarda artan güvencesizlikle ilişkilendirerek ele alıyor. Konut güvencesizliğini, evsizliğin öncülü olarak değerlendiren çalışma, kapsamlı bir literatür taraması ve belge analiziyle bu sorunların yapısal kökenlerini inceliyor. Orta sınıfların karşı karşıya kaldığı barınma türleri ve konut paylaşımı gibi alternatiflerin avantaj ve eleştirilerini tartışan makale konunun toplumsal altyapı, konut dayanışması ve ortak yaşam pratikleri üzerinden devlet karşısında belirli bir pazarlık gücü elde etmiş insan toplulukları gibi boyutlarına dikkat çekiyor. Türkiye özelinde ise çeşitli örnek uygulamalar üzerinden konut güvencesizliğini hafifletmeye yönelik öneriler sunarak, bu soruna teorik ve pratik çözüm arayışlarına katkıda bulunuyor.

Dosyanın son yazısı olan, sosyal hizmet alanında “evsiz” kavramını içeren makalelere ilişkin bibliyometrik analiz, alandaki araştırma eğilimlerini inceliyor. Cengizhan Aynacı imzasını taşıyan çalışma, 1982 yılından günümüze kadar yayımlanan ve Web of Science (WoS) veritabanı kullanılarak tespit edilen 2710 makaleyi VOSviewer programını kullanarak analiz etmektedir. Araştırmanın bulgularına göre ABD, Kanada ve İngiltere en fazla yayın yapan ve atıf alan ülkelerdir. Ayrıca evsizlikle ilişkili anahtar kelimeler arasında ruh sağlığı, konut, genç evsizliği ve yoksulluk öne çıkmaktadır. Akademik araştırmalarda evsizliğe yönelik ilginin yıllar içindeki değişimini de inceleyen makaleye göre son yıllarda evsizlere yönelik barınma ve konut, eğitim ve istihdam, sağlık ve psiko-sosyal destek gibi koruyucu bakım hizmetlerine olan ilginin artmıştır.

Sayı dosya dışı bir makaleyle kapanıyor. İstanbul Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nden Tolga Yıldız imzasını taşıyan değerlendirme makalesi, eğitimin tarihsel gelişimini sosyokültürel dinamikler ve teknolojik ilerlemelerin etkileri çerçevesinde ele almaktadır.

Makaleye göre, eğitim ilk dönem insan toplumlarında hayatta kalmak için gerekli olan topluluk faaliyetlerine dayalı organik bir süreç olarak başlıyor ve zamanla daha yapılandırılmış bir hale geliyor. Özellikle Antik Yunan ve Orta Çağ dönemlerinde ise sosyal hiyerarşileri pekiştiren bir araç olarak kullanılıyor. Sanayi Devrimi ile birlikte, eğitim standartlaştırılarak sanayi toplumunun ihtiyaçlarına uygun hale getiriliyor ve disiplin ile uyumu aşıl原因an bir sistem haline geliyor. 20. yüzyılda radyo ve televizyon eğitimi daha erişilebilir kılmak suretiyle geleneksel öğrenme ortamlarının sınırlarını bulanıklaştırıyor. İnternet ve dijital teknolojilerse eğitimi devrimsel bir şekilde dönüştürüp öğrenme süreçlerini daha etkileşimli ve kişiselleştirilmiş hale getiriyor. Yapay zeka ve metaverse gibi yeni teknolojiler, eğitimde daha özelleştirilmiş ve sürükleyici deneyimler vaat etse de öbür yandan eşitlik, erişilebilirlik ve insanlar arasındaki bağlantının kaybı gibi önemli etik ve sosyal sorunları da beraberinde getiriyor. Bu bağlamda makale, teknolojik ilerlemenin, öğrencilerin bütüncül gelişimini desteklemesi için, dijital eğitim karşısında dengeli bir yaklaşım benimsenmesi gerektiğini hatırlatıyor.

***

Evsizliğe yol açan yapısal sebepleri ortadan kaldırmak yangını söndürmeye, evsizleri toplumsal hayata döndürmek ise dumanı tahliye etmeye benzetilebilir. Bu anlamda, her ne kadar kendisini büyük ölçüde duman tahliyesiyle sınırlasa bile, Türkiye’de evsizlik araştırmalarına, özellikle de ‘evsizlikten kurtulma’ konusuna önemli bir katkı niteliği taşıyan bu özel sayının, evsizlik sorunuyla mücadelede birincil sorumluluğa sahip olan kamu aktörlerinin dikkatini çekmesi umut edilmektedir. Bütün toplumsal sorunlar karşısında olduğu gibi, evsizlik alanında da üniversitelerle birlikte, akademi dışı aktörlere de önemli görevler düşüyor. Örneğin belediyelerin daha sistematik bir çabayla konuya eğilmeleri ve konuyu siyaset üstü bir perspektifle, kamu çıkarı açısından yorumlamaları bir zaruret gibi görünüyor.

Evsizlikle mücadelede, sahanın inceliklerini keşfetmek ve kılcallarına nüfuz edebilmek için, yerel ve merkezi yönetimlerin üreteceği kapsamlı ve çok yönlü hizmetler kadar, kendi içinde organize ve güçlü bir sivil topluma, sistematik ve sürdürülebilir gönüllülük faaliyetlerine de ihtiyaç var. Ama kimi zaman evsizlik sektörünün ağır maddi ve manevi külfeti altında ezilen sivil toplumu kenara itmeden, onu denetleyerek desteklemek ve onun on yılı aşkın süredir biriktirdiği tecrübeyi dikkate alarak ihtimamla kendine aktarmak da yine kamuya düşüyor. Bu da kamunun öncülüğünde kamu-sivil işbirliği, devlet-toplum koordinasyonu anlamına geliyor. Bu anlamda, evsizlikten kurtulmaya giden yolların her zaman açık kalmasını temin etmek ve bunu teşvik edecek kurumsal pratiklerle rutinleri üretip personeli yetiştirmek de ancak kamusal aktörlerin inisiyatifıyla başarılabilir bir iş gibi görünüyor.

Türkiye’de evsizlik alanında 2002’deki ilk sosyal bilimsel araştırmadan (Işıkhana,

2002) bu yana çok sayıda önemli araştırma yapıldıysa da, hala araştırılacak çok odak, sahada yapılacak çok iş var. Amerika ve Avrupa başta olmak üzere yurtdışı uygulamalarını daha yakından incelemeye, onları Türkiye bağlamına nasıl uyarlayabileceğimizi düşünmeye de daha çok ihtiyacımız var. Yine de sosyal bilim araştırmacıları olarak bize düşenin, yeni araştırmalar yapmak kadar, bu araştırmaların toplumla buluşmasını sağlamak da olduğu unutulmamalı. Bu da yapılan araştırmaların farklı biçim ve formatlarda, toplumla buluşturulması için daha yaratıcı yollar bulmayı ve bu konuda müstakil olarak çaba harcamayı gerekli kılıyor. Bir başka deyişle, evsizlikle ilgili bilimsel araştırmalara dayalı bulgu ve analizlerin kamuoyunda bilinir ve kolayca ulaşılır hale getirilmesi de yine biz araştırmacılara düşüyor. Yaptığımız ayrıntılı araştırmalardan ne gibi sonuçlar çıkıyor, bunu sade ve anlaşılır bir dil ve formülasyonla tekrar tekrar ifade etmek, kamuyla paylaşmak zorundayız.

The first study on homelessness in Türkiye is titled “Homeless Human Deaths in Istanbul between 1991 and 1995” (Altun, 1997). This medical specialization thesis, which lies at the intersection of forensic medicine and public health, shows that homelessness has been a social problem in Istanbul for at least 30 years. Although the research was conducted in the field of health, it reaches important findings about homeless people living on the streets of Istanbul through 126 homeless deaths (Altun, 1997, p. 39): Homeless deaths are mostly observed in Beyoğlu and Aksaray. The bodies of three fourth of them were found in an open environment. Most of the homeless people who died were men between the ages of 31 and 50, died in the October-April period, did not carry identity documents, had poor general body hygiene, one fifth of the deaths were alcohol-related, and respiratory infections, tuberculosis and pneumonia caused the deaths of many of them.

Since then, homeless people in Türkiye have continued to be on the agenda as they freeze to death on the streets in the cold days of winter. As a matter of fact, “winter services”, the most consistent public activity for the homeless, is a practice limited to sheltering the homeless to prevent them from freezing to death and does not have any rehabilitation dimension. Regardless of how much these services have reduced the number of homeless deaths, it is certain that homelessness as a social problem has become both quantitatively widespread and qualitatively deepened and layered in Türkiye. In the intervening time, there have been many social scientific studies on homelessness. Among these, the first book on homelessness and the first social scientific research based on qualitative interviews with living homeless people belong to Işıkhan (2002), who is currently the Minister of Labor and Social Security. Within the scope of the research, 58 homeless people were interviewed in Ankara between 21:00-01:00 in September-November 1995 in places such as terminals, railway stations, ATM sections of banks, streets and avenues.

In addition to revealing the reasons for homelessness through field data, the study also develops a shelter proposal. In the model developed, it is stated that the shelter team should consist of experts such as social workers, psychologists, doctors, counselors, lawyers, and unemployment counselors. The “first interview phase”, which is the “critical phase that determines whether we win or lose the homeless person”, should include four to five informal, supportive interviews that encourage talking and expressing feelings. “Relationships based on trust in these temporary centers [should] help the homeless to reside while at the same time ensuring that their basic needs are met” (Işıkhan, 2002, pp. 110-111). In addition, social workers and other professionals working in Social Services and Child Protection Agency (SHÇEK) organizations should be made mobile and intervene in problem areas “without waiting for the applicant to apply to gigantic institutions” (Işıkhan, 2002, p. 118).

Nearly 30 years have passed since this research, which was conducted in 1995 in Ankara. During this time, one translated book on homelessness (Anderson, 2017), three original books written in Turkish (Çabuk and Atamtürk, 2023; Erbay, 2013; Meneviş, 2006), two reports (Labor and Justice Platform, 2011a; TBMM Human Rights Investigation Commission, 2010), five doctoral dissertations (Akyıldız, 2020; Aynacı, 2024; Bekaroğlu-Doğan, 2018; Gürel, 2023; H. Karaman, 2024) and numerous master's theses and articles were published. From a city-focused perspective, information on the state of homelessness was produced in cities such as İzmir (Çabuk and Atamtürk, 2023; Özkan-Kıranç, 2020), Bursa (Gürel, 2023), İzmit (Aynacı, 2024), Antalya (Çabuk and Atamtürk, 2023; Kaya-Kılıç and Aslantürk, 2019) as well as Istanbul (Bekaroğlu-Doğan, 2021; Birelma, 2014; Küçük, 2014) and Ankara (Erbay, 2013; Işıkhani, 2002; TBMM Human Rights Investigation Commission, 2010). In total, homelessness research in Türkiye have examined the reasons for homelessness, the problems/difficulties that homeless people are exposed to on the streets, the survival tactics they have developed in the face of street life and the suggestions for solutions.

Immediately after Işıkhani's (2002) research on homelessness in Ankara was published, an "Evsizler Evi" (shelter, literally "House for the Homeless") was opened by Istanbul Beyoğlu District Governorship. This house, which remained open for 12 months of the year, from October 10, 2003 to January 2007, remained a singular initiative, an isolated practice. Unfortunately, so far there has not been a second home opened by central government units such as the Governorship, District Governorship, Provincial and District Social Assistance and Solidarity Foundation (SYDV), Ministry of Family and Social Services, Provincial Directorate of Family and Social Services, District Social Service Center. Although there are various public institutions that deal with people with psychiatric disorders, the elderly, children, addicts and women subjected to domestic violence, there is still a great need for 12-month open shelters for homeless men between the ages of 18-60, providing shelter and psycho-social support services.

Three written parliamentary questions were submitted to the Grand National Assembly of Türkiye (MHP, 2013; BDP, 2014; SP, 2020). In the reply dated 17.07.2020 given by the Ministry of Family, Labor and Social Services to the parliamentary motion submitted to the Grand National Assembly of Türkiye on 02.03.2020, it is stated that

'Within the scope of the Homeless Accommodation Project, during cold weather and winter conditions, homeless, homeless and orphaned people are identified by Social Assistance and Solidarity Foundations (SYDV) in cooperation with the Provincial Directorates of our Ministry, and these people are primarily placed in public institution guesthouses within the provincial borders. If they cannot be placed in public institution guesthouses, they are accommodated in places such as hostels, hotels, etc. or a place is

allocated for these people to spend the winter, and the cleaning (bathing, shaving, haircut), health, basic food, clothing and similar needs of the people staying are met.’

It is understood from this statement that there is no specialized center for the homeless. It is clear that housing the homeless in gyms or hotels for a few months does not significantly contribute to rehabilitation or to exiting homelessness. Finding solutions to the unique characteristics and problems of the homeless seems possible with shelters that provide specialized services for the homeless and operate year-round. The inappropriateness of the conditions provided in the ‘winter services’ in Türkiye and the fact that they have nothing to do with the rehabilitation of the homeless is clearly revealed in the researches (Bekaroğlu-Doğan, 2018; Küçük, 2014).

Local governments and civil society are trying to fill the big gap left by the central government in the field of homeless services. Ankara (Ulus Shelter House, opened: 2008, capacity: 50; Dışkapı Shelter, September 2020, 100), Kocaeli (İzmit Kuruçeşme Shelter, November 2017, 82/91; Gebze Shelter and Accommodation Centre, November 2020, 58) Bursa (Men’s Guesthouse, October 2019, 140), İzmir (Müyesser Turfan Temporary Men’s Guesthouse, 2019, 60) and Istanbul (Temporary Shelter Centre, January 2023, 18 men, total 48) municipalities have full-year shelters for male homeless. The services developed by imams in mosques constitute an intermediate position between the public and civil sectors, and can perform surprisingly efficiently in terms of ‘exiting homelessness’ by developing sweet, fatherly, sincere relationships between the service provider and the homeless and one-to-one follow-up. In the field of civil society, it is observed that associations such as Şefkat-Der (literally, Compassion Association) and Erdemliler Dayanışması Derneği (Er-Day-Der, literally, Virtuous Solidarity Association) have opened homeless shelters with limited quotas in Istanbul. In particular, Şefkat-Der’s ‘House for the Homeless’ in Tophane has been the most stable shelter, and during the long period between 2007 and 2023 when there was no public shelter open for 12 months in Istanbul, even public authorities sent the homeless to it. Each of these shelters has created a unique ‘shelter culture’ since their establishment, and has included a rehabilitation dimension based largely on peer support, thus contributing to the ‘recovery from homelessness’ of its residents.

This special issue, which set out to focus on the issue of ‘recovery from homelessness’, was made possible thanks to the fact that the experiments with specific shelters established in the field, especially for homeless men between the ages of 16-60, yielded some fruits, albeit limited, in terms of rehabilitation. Although the author of these lines could not reach the Beyoğlu District Governorate Homeless House, which operated between 2003-2007, he had the opportunity to volunteer at the establishment of Şefkat-Der Atsushi Miyazaki House for the Homeless in Tophane/Firuzaga (Borazan Street), which opened on 10 December 2011. This experience gave the author the opportunity to come across many stories of people who stayed in the homeless shelter and regained

their self-confidence, learnt a profession and found a job, or returned to their profession and job, and thus, under the title of ‘recovery from homelessness’, the author came to the conclusion that enough evidence is slowly accumulating in Türkiye to conduct research on this subject. The author of these lines carried out a 24-month TUBITAK research project under Istanbul University titled ‘A Qualitative Research on the Experiences of Formerly Homeless People in Escaping Homelessness: The Case of Istanbul’. Although this special issue cannot be considered as a direct output of the aforementioned project, it is clear that without the support of TUBITAK, the project would not exist, and without the project, this special issue would not exist. Therefore, this special issue was supported by Scientific and Technological Research Council of Türkiye (TUBITAK) under the Grant Number 121K287, under the 1001 Scientific and Technological Research Projects Support Program. We would like to thank TUBITAK for their supports.

The rise of homelessness in the United States of America (USA), Europe and the rest of the world starting from the 1980s has naturally led to an increase in homelessness research. With the diversification of services provided to the homeless and the increase in permanent solution attempts in this field, since the end of the 1990s, especially in the USA, research focusing on the phenomenon of ‘recovery from homelessness’ has also begun to be carried out. In addition to understanding the sources and causes of homelessness, the problems experienced by the homeless and the ‘tactics’ they develop to cope with them, it has become an important issue to ensure their return to social life.

In Türkiye, research focusing on ‘recovery from homelessness’ is quite limited and the topic is usually dealt with in short chapters within studies on homelessness. On the other hand, in the USA, there are a large number of independent articles, theses and books on the ‘formerly homeless’. The increase in the literature on homelessness in the USA and the UK since the 1990s has led to an expansion of the titles and chapters devoted to ‘recovery from homelessness’. In early studies, ‘recovery from homelessness’ was generally treated as a book chapter. For example, Snow and Anderson’s (1993) concept of ‘homeless careers’ and Fitzpatrick’s (2002) ‘pathways to homelessness’ approach are related to this theme. Ravenhill (2008), on the other hand, has devoted a chapter in his book on homelessness to ‘exit routes from homelessness’

According to Ravenhill (2008, p. 183), the journey to escaping homelessness begins with the first step—in other words, with the homeless person making a decision to move in this direction. However, the longer the time spent on the street, the more difficult it becomes to make this decision. There are four main catalysts that initiate the process of exiting homelessness: (i) hitting rock bottom (thinking that living conditions have become unbearable and the only way out is to move up), (ii) getting fed up (realizing that the current lifestyle is unsustainable and seeking a more balanced

life), (iii) experiencing sudden shock or trauma (assault, death or similar events that trigger the need to get out of homelessness by leaving deep effects on the homeless) and (iv) being cared for (realizing that someone cares about them). Being cared for is of particular importance for the homeless person to rebuild his/her sense of self-worth and trust relationship with people. In the face of the frequent loss of trust and betrayal experiences of homeless people, trust, as a fundamental element of social capital, is directly linked to the support systems in the life of the individual and plays a critical role (Ravenhill, 2008, p. 186).

In the 2010s, independent thesis and book studies on ‘escaping homelessness’ have emerged. While Morgan’s (2011) PhD thesis titled ‘Escaping from Homelessness’ closely analyzed the story of five former homeless people in the UK, Marr’s (2015) *Better Must Come: Exiting Homelessness in Two Global Cities* analyzed the processes of escaping homelessness in Los Angeles and Tokyo. Wagner’s (2018) *No Longer Homeless: How the Ex-Homeless Get off and Stay off the Streets* is the first independent sociological study focusing on this issue in the USA and discusses the role of phenomena such as ‘supportive community’, ‘social capital’ and trust in exiting homelessness, based on the experiences of ex-homeless people.

***

This special issue, entitled ‘Opening Pathways out of Homelessness’, was needed both for the evaluation of the literature that has been developed so far in this field and for new research. In this framework, especially the relations of the homeless (relations between homeless people staying on the street, hierarchy, groupings, relations with service providers and local actors), certain characteristics and practical situations of the homeless (emotional states of the homeless, daily routines, self-care activities, their view of the future, their relations with stray animals, etc.), the environment and conditions in the shelter (daily routines, rehabilitation supportive processes, finding a job, finding a house, relations and solidarity patterns among the homeless, relations with the neighborhood, and the approach of local actors to the homeless) are planned to focus on the positive and negative effects on the recovery from homelessness. In another group of studies approaching the field of social work discipline, the role of peer support and ‘ex-homeless’ in the processes of recovery from homelessness, the use of volunteer labor by service providers working with the homeless, volunteer training processes and their contribution to recovery from homelessness, professional difficulties experienced by social workers, psychologists and counsellors working with the homeless, gaining experience and supervision processes are included.

Looking closely at the processes of recovery from homelessness, it is important to understand the factors that make it difficult and facilitate their involvement in the

processes of gaining physical/psychological health and recovery from addiction (persuasion, accompaniment, treatment, care). The role of employment support as a facilitator of recovery from homelessness deserves to be examined, along with the difficulties and enabling factors in acquiring a profession and securing a job. Additionally, aspects such as food distribution, support for basic needs, accompaniment, assistance in returning to one's hometown, family reunification, psycho-social support, and mediation services in this process also warrant further investigation. The evaluation of practices and innovative service models developed for the homeless such as street social work, homeless shelter, day center, in terms of their effectiveness in exiting homelessness constitutes an important dimension of the issue. In the context of social policy, the following question is added to the list: Should the actors responsible for implementing these practices be local or central, governmental or non-governmental? Which activities are more appropriate for which actors to carry out in terms of increasing the efficiency of recovery from homelessness?

Ensuring the permanence of recovery from homelessness is another dimension of the issue. Socio-demographic variables such as age, education, qualifications, criminal history, and debt status can provide valuable insights into predicting the risk of returning to homelessness. Homeless individuals may face challenges in areas such as settling into a home, socializing, managing social relationships and finances, finding a job, adapting to the work environment, getting married, adjusting to married life, and managing leisure time. Therefore, it is essential to address the barriers in the recovery process from homelessness as well as the factors that facilitate it. In other words, the phenomenon of becoming homeless again after recovery, the risks associated with exiting and returning to homelessness, supportive activities or elements, and success stories of 'recovery from homelessness' emerge as significant areas for research.

***

The dossier, titled "*Opening Pathways out of Homelessness*", serves as the foundation of this special issue and features a diverse range of contributions within this framework. In addition to an interview, the dossier contains a total of seventeen articles: thirteen research articles, one theoretical article, and three review articles. Of these, three are written in English, while the remaining fourteen are in Turkish. Although the articles are organized by type in the journal, they can also be categorized around thematic focuses: "*Surviving Homelessness: Barriers, Former Homeless, Shelters, and Mosques*", "*Disaster, Housing Problem, and Hidden Homelessness*", and "*Theory, Practice, and Discourse*." Outside the dossier, the issue also includes four additional articles: three research articles and one evaluation article.

The special issue opens with an interview featuring Ali Kamil Başar, who played a pivotal role in the fight against homelessness in Türkiye. Known as the 'district

governor of the homeless' and the 'civilian district governor,' Başar served as the District Governor of Beyoğlu and spearheaded the establishment of the Beyoğlu District Governorate House for the Homeless between 2003 and 2006. This was the first and only 'homeless shelter' affiliated with the provincial organization of the central government in Türkiye. As the founder, manager, and volunteer of this shelter, Başar is also recognized for his pioneering efforts in fostering public-civil society cooperation. The interview highlights this significant initiative, which holds a unique place in Türkiye's history of addressing homelessness, yet no continuation or similar effort has been realized since. Başar emphasizes that the shelter welcomes anyone who is on the streets and unable to meet their basic needs, fostering a strong sense of solidarity among homeless individuals. According to Başar, the powers and responsibilities of a district governor in addressing social needs within their district are extensive. Therefore, it should not be considered unusual for a district governor to open a homeless shelter in areas with high rates of homelessness. Additionally, since municipalities have greater resources and facilities, they also have a responsibility to address the need for more homeless shelters and to support non-governmental organizations in this effort. Başar further asserts that research on homelessness should not remain theoretical but must be translated into practical solutions by conscientious administrators.

The articles examining 'recovery from homelessness,' which is most closely related to the focus of the special issue, highlight both the potentials and obstacles to overcoming homelessness. Topics explored in this section include the impact of employing 'ex-homeless' individuals as service providers on the process of helping others transition out of homelessness, the characteristics of different shelters and their varying contributions to 'recovery from homelessness,' and the role of the mosque as a 'shelter' and the imam as a service provider in this context.

The first article focusing on "recovery from homelessness" is based on fieldwork conducted with service providers and young people experiencing homelessness in two major cities in Croatia: Zagreb and Split. The fieldwork, carried out between 2019 and 2023, included homeless individuals living in various locations such as homeless shelters, during outreach work, at railway and bus stations, marketplaces, squares, abandoned buildings, parks, and cafes. The corresponding author, Lynette Šikić Mićanović, contributed a project titled "*Exploring Homelessness and Pathways to Social Inclusion: A Comparative Study of Contexts and Challenges in Swiss and Croatian Cities.*" The study's primary aim was to gain an in-depth understanding of the forms of social exclusion faced by young people and the challenges they encounter in their attempts to escape homelessness. This qualitative research employed a combination of methods, including participant observation, field notes, biographical interviews, and accompanying interviews. Through interview excerpts, the article illustrates three main barriers to overcoming homelessness: structural, socio-cultural, and intrinsic.

The second article is authored by Hakan Karaman, who has written his doctoral thesis on “street social work” (H. Karaman, 2024). This study focuses on a strategy widely employed in Los Angeles, USA, which involves utilizing “former homeless” individuals as resources in combating homelessness. The qualitative study based on in-depth interviews conducted with 11 participants who work voluntarily or professionally in the field of homelessness reveals that former homeless individuals, with their firsthand knowledge of street life, can play critical roles in providing guidance, motivation, effective communication, and building trust. However, it also highlights potential risks, such as trauma and negative behaviors for these individuals. The study recommends supporting former homeless individuals with not only housing but also psycho-social recovery programs and equipping them with skills such as resilience and crisis management. Additionally, it suggests their involvement in counseling and awareness-raising activities. The article argues that carefully managed use of the lived experiences of former homeless individuals can make unique contributions to the fight against homelessness.

The third article, by Musa Gürel, examines the role of shelter services in shaping social policy and service models for homeless individuals in Türkiye, using Bursa as a case study, as detailed in his doctoral thesis (Gürel, 2023). The research was conducted in a men’s shelter run by the municipality in Bursa city center and involved semi-structured qualitative interviews with 16 homeless individuals residing at the shelter and five staff members. The study identifies factors such as the desire to overcome addictions, the need for a safe environment, and basic needs fulfillment as key motivators for individuals seeking shelter. However, it underscores the importance of providing more comprehensive services, including vocational training, psychological support, and addiction treatment, to achieve lasting solutions to homelessness. The study recommends strengthening shelter services with specialized programs tailored to different needs.

The fourth article, authored by Cengizhan Aynacı as part of his doctoral dissertation (2024), investigates male homeless shelters and local homeless facilities operated by the municipality in Kocaeli. The study explores the significance of shelter experiences in addressing homelessness through qualitative analysis of three themes: access to shelters, difficulties faced by homeless individuals, and their expectations from services. Findings indicate that while access to shelters is facilitated through personal applications, environmental actors, or security teams, challenges such as strict rules, staff attitudes, and accessibility persist. Expectations like psycho-social support, healthcare services, and social activities were highlighted. The article emphasizes adopting a spiritually grounded social service approach and tailoring shelter services to meet the specific needs of the homeless.

The next two articles focus on the role of mosques as shelters and imams as service providers in addressing homelessness. The first, by Mustafa Fazıl Karaman, examines

this topic through the lens of philanthropy in Turkish-Islamic culture. Drawing from activities in four mosques across Istanbul, the study analyzes their role in social inclusion and psycho-social support for homeless individuals. It highlights how mosques can protect individuals from harm, reintegrate them into society, and offer solutions to homelessness. The article underscores the significant contributions mosques can make in combating homelessness by activating philanthropic traditions within social life.

The second article, by Şevket Ercan Kızılay from Düzce University's Department of Sociology, presents a case study of the Hz. Kaab Mosque in Eyüpsultan, Istanbul, and its Human Touch Center. This center provides homeless individuals with shelter, food, hygiene, psycho-social support, and vocational rehabilitation, aiming to reintegrate them into society. Operated on principles of volunteerism and civil initiative, the center exemplifies a faith-based approach to modern social services. The article highlights the center's success in integrating a large number of homeless individuals into society and demonstrates the potential role mosques can play in addressing homelessness.

The last article focusing on recovery from homelessness examines homelessness in Tshwane, South Africa, a city with the country's highest homeless population, which increased by over 60% between 2010 and 2022, reaching 10,029 people, 29.9% of whom are women. Authored by Newman Tekwa, the article critiques the long-term project "*Pathways out of Homelessness*" (2015–2024), conducted in collaboration with government, academia, and civil society organizations. While the project seeks to address homelessness, the article critiques its focus on "street" homelessness and its insufficient attention to gender-based dynamics, offering insights into why homelessness remains unresolved in Tshwane.

The next article, written by Hüseyin Taşlı, focuses on a topic that has been largely overlooked in Türkiye: "post-disaster homelessness." The article examines the effects of natural disasters on homelessness, using the February 6, 2023 earthquake and its impact on Malatya as a case study. By comparing the living conditions of the temporarily homeless who emerged after the earthquake with those of the chronically homeless who were homeless prior to the disaster, the study highlights differences in their reasons for homelessness, demographic characteristics, needs, and social relations. The experience of individuals who continue to live in collective tents after the earthquake is analyzed as an example of temporary homelessness, with an exploration of the structural causes behind this situation. The study emphasizes the urgent need for comprehensive social policies and housing strategies to combat post-disaster homelessness.

Ozan Uştuk's article, from the Izmir Institute of Technology, highlights a neglected area of research at the intersection of Roma children, educational attendance, and housing quality. Based on applied research aimed at reducing early school dropout rates among Roma children in Türkiye, the article demonstrates how housing insecurity

directly contributes to educational inequalities. Drawing on insights from primary and preschool teachers, as well as volunteer university students working with Roma communities, the study explores how housing instability disrupts educational continuity and hinders academic achievement. The findings underscore the need for educators to address the often-overlooked impact of housing problems on education and advocate for holistic, community-based interventions to improve housing security and educational outcomes for Roma students.

The article, co-authored by Şener Kaya and Adem Sağır, examines the intersection of international migration and hidden homelessness. It is based on fieldwork conducted during Kaya's doctoral thesis research on Amsterdam in the context of the "smart city." This study explores the daily experiences and social relationships of Turkish migrants living in "bachelor rooms" in Amsterdam, framed within the concept of hidden homelessness. While these single rooms provide limited personal space for self-expression, the study reveals that public interactions are often overshadowed by feelings of invisibility. The research analyzes the construction of social relationships among individuals living in single rooms and the connection between these spaces and hidden homelessness. Using qualitative methods, the study highlights challenges such as language barriers, lack of legal status, and the participants' descriptions of their accommodations as "tourist homes." This article offers valuable insights into the social exclusion and cultural adaptation struggles faced by individuals navigating hidden homelessness in Amsterdam.

Burak Acar's research article investigates the interaction between homeless individuals and institutional service providers, focusing on the extent to which these services meet the needs of the homeless from the beneficiaries' perspective. Based on in-depth interviews with 13 homeless individuals in the Fatih and Beyoğlu districts of Istanbul, the study examines the diversity and adequacy of institutional services, the attitudes of service providers, and the expectations of homeless individuals. The findings reveal that most homeless people rely on non-governmental organizations to meet their daily needs, as public services are limited in both quantity and quality. The homeless express a need for more sustainable solutions, such as permanent housing and employment, and show dissatisfaction with the temporary nature of existing services. The study highlights the challenges faced by homeless individuals in accessing social assistance and critiques the limitations of public services from their perspective.

The next article, based on the bachelor's thesis of Halenur Demir, who has extensive experience in non-governmental organizations serving the homeless, explores the social adaptation processes and life perceptions of homeless individuals living on the streets. Through in-depth interviews conducted in the Beyoğlu district of Istanbul, the study examines the homeless population's participation in social life, their access to

social services, and the barriers they encounter. The findings suggest that homeless individuals often choose selective social relationships and solitude as a response to the social exclusion and resentment they face. Solidarity emerges as a central theme in their relationships. The study offers valuable insights into the living conditions of homeless individuals, their relational dynamics, and how social services can better address their needs.

Another important area of study on homelessness is understanding society's perception of the homeless. Esra Çolakoğlu's article, based on her master's thesis supervised by Ali Kaya at Istanbul University, delves into societal perceptions of homelessness in Türkiye. Using critical discourse analysis, the research identifies five dominant discourses on homelessness: personalizing, emotional, criminalizing, objectifying, and normalizing. The study argues that homelessness is largely viewed as an individual issue in Türkiye, with structural factors such as poverty, migration, and unemployment often ignored. This perception contributes to a lack of social services and policies for the homeless and undermines societal responsibility. The article critically examines how these discourses reinforce the marginalization of homeless individuals and impede efforts to combat homelessness.

The first non-special issue research article is authored by Temmuz Gönç Şavran from Eskişehir Anadolu University, Department of Sociology. This article examines social approaches to disasters from a critical sociological perspective and discusses the risks and conceptual confusion that may arise from the use of the term "natural disaster." It emphasizes that treating disasters solely as natural phenomena reinforces the perception that humans are engaged in a futile struggle against nature. Such an approach creates a basis for disaster policies and laws that protect the interests of certain groups while disregarding others. By illustrating how social dynamics are shaped through the discursive construction of concepts, the study advocates for a critical approach to the concept of "natural disaster" in disaster definitions. In this context, it invites readers to rethink notions of social responsibility and justice in the face of disasters.

The second general research article, co-authored by Gözde Aykut and Mehmet Karakaş, is titled "*Social Suicide: The Social Evolution of the Performance Subject.*" This article is based on Byung-Chul Han's conceptualization of performance and analyzes the social dynamics and deficiencies that have influenced the emergence of this concept. It makes a critical contribution to Han's theoretical framework by examining the loss of essential conditions such as "the Other," "negativity," and "eros," which shape the performance subject. The study introduces the concept of "social suicide," offering a new perspective to understand and define individuals who resist the performance norms imposed by the neoliberal system. By comparatively analyzing

these individuals' relationship to concepts such as social loneliness and isolation, the article complements Han's approach while offering an alternative perspective. It contributes to a deeper and more critical understanding of the individual's position within contemporary social structures.

The third non-thematic research article is authored by Onur Balı, Nesip Demirbilek, and Hasan Demirtaş. The article aims to develop a valid and reliable measurement tool to assess university students' perceptions of social justice regarding their universities. Using a large dataset collected from Bingöl University students, the study identifies a three-dimensional structure—equality, justice, and support—through exploratory and confirmatory factor analyses. The high internal consistency of the scale's reliability coefficients provides a strong methodological foundation for evaluating social justice perceptions in higher education institutions. This study contributes to making the concept of social justice in higher education measurable and informs policy development processes.

The theoretical article, written by Yüksel Bekaroğlu-Doğan (2018), the author of the first doctoral dissertation on homelessness in Türkiye, examines the transformation of "street social service." This form of social service intervention targets socially excluded groups, such as the homeless and substance addicts, living in public spaces like streets and parks. It is a low-threshold, advocacy-based practice in which service providers actively seek out clients in public spaces. However, neoliberal transformations such as commercialization, privatization, and securitization are reshaping this type of service. These trends not only alter the daily lives of individuals living on the streets but also affect the methodologies employed in street social work. Furthermore, the instrumentalization of such services by security policies raises ethical dilemmas for practitioners. Drawing on Lefebvre's concepts of "the production of space" and "the right to the city," the article critically evaluates the dual role of street social work: as a means of alleviating social inequalities and as a potential tool for control and normative pressure. It highlights the tension between the mission to defend the rights of vulnerable groups and the state's agenda for public order, ultimately assessing the role of street social work in creating a more equitable urban environment.

Another article that is part of the special issue, Hicran Atatanır's review article lies at the intersection of homelessness, housing, and social security. It examines homelessness as a spatial manifestation of social insecurity and an expanding social risk. Emphasizing housing as both a basic need and a form of social security, the article reviews various social security policies and housing assistance programs implemented in different countries to address the risk of homelessness. The author evaluates homelessness not only as a human rights issue but also as a deepening problem of social insecurity exacerbated by inadequate access to public services. The study offers

recommendations to enhance the functionality of Türkiye's social security system in addressing homelessness.

Meriç Kırmızı's article addresses homelessness within the broader context of housing insecurity, which increasingly affects the middle class, particularly in neoliberal societies. The study identifies housing insecurity as a precursor to homelessness and investigates its structural roots through a comprehensive literature review and document analysis. By discussing housing options faced by the middle class and evaluating alternatives such as shared housing, the article draws attention to the importance of social infrastructure, housing solidarity, and communities that have developed bargaining power against the state through collective living practices. In the context of Türkiye, the article provides theoretical and practical solutions to alleviate housing insecurity, supported by various case studies.

The final thematic article in the special issue, authored by Cengizhan Aynacı, presents a bibliometric analysis of homelessness-related research in the field of social work. Drawing on data from the Web of Science (WoS) database and using the VOSviewer program, the study analyzes 2,710 articles published since 1982. The findings show that the USA, Canada, and the UK lead in the number of publications and citations. Key topics include mental health, housing, youth homelessness, and poverty. The study also highlights a growing interest in preventive care services for the homeless, such as shelter, education, employment, and psychosocial support. By mapping research trends, the article provides insights into evolving academic approaches to homelessness.

The special issue closes with a non-thematic article. The review article by Tolga Yıldız from the Department of Psychology at Istanbul University examines the historical development of education within the framework of sociocultural dynamics and the effects of technological advances. According to the article, education begins as an organic process based on community activities necessary for survival in early human societies and becomes more structured over time. Especially in Ancient Greece and the Middle Ages, it is used as a tool to reinforce social hierarchies. With the Industrial Revolution, education is standardized and adapted to the needs of industrial society and becomes a system that instills discipline and conformity. In the 20th century, radio and television blur the boundaries of traditional learning environments by making education more accessible. The internet and digital technologies revolutionize education, making learning more interactive and personalized. While new technologies such as artificial intelligence and the metaverse promise more customized and immersive experiences in education, they also raise important ethical and social issues such as equity, accessibility and the loss of human connection. In this context, the article reminds us that a balanced approach to digital education is needed to ensure that technological progress supports the holistic development of students.

***

Eliminating the structural causes of homelessness can be likened to extinguishing a fire, while reintegrating homeless individuals into social life can be compared to clearing away the smoke or smoke evacuation. In this sense, although it primarily focuses on the “smoke evacuation” aspect, this special issue makes a valuable contribution to homelessness research in Türkiye, particularly in addressing recovery from homelessness, and aims to engage public actors responsible for tackling this issue. As with other social problems, addressing homelessness requires the collaboration of academic and non-academic actors. Municipalities, for example, must adopt a systematic and supra-political approach to the issue, prioritizing the public interest. Efforts to combat homelessness demand comprehensive and multifaceted services from both local and central governments, as well as active civil society involvement and sustainable volunteer activities.

It is the responsibility of the public sector to support civil society, which is often burdened by the heavy material and moral demands of providing homelessness services, without sidelining it. The public sector should supervise and assist these efforts while carefully incorporating the expertise and experience that NGOs have accumulated over more than a decade. This approach calls for public-civil cooperation and state-society coordination under the leadership of the public sector. In this context, ensuring that pathways out of homelessness remain accessible at all times, establishing institutional practices and routines to support this goal, and training qualified personnel appear to be tasks that can only be achieved through the initiative of public actors.

While significant progress has been made since the first social scientific research on homelessness in Türkiye (Işıkhan, 2002), much remains to be explored and achieved. Lessons from international practices, particularly in the US and Europe, should be adapted to the Turkish context. However, it is equally crucial for researchers to ensure that their findings reach the public. This entails presenting research in accessible and creative formats to foster public understanding. By simplifying and disseminating research findings, social science researchers can play a vital role in raising awareness and driving social change to address homelessness effectively.

Kaynaklar/References

- AA. (2007, 28 Ocak). Dünya Bankası Başkanı Wolfowitz'den evsizlere ziyaret. *Hürriyet*. 29 Aralık 2024 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/dunya-bankasi-baskani-wolfowitzden-evsizlere-ziyaret-5852340> adresinden erişildi.
- Akyıldız, Y. (2020). *Evsizlere Yönelik Sosyal Hizmet İhtiyacının Ekosistem Yaklaşımı Bağlamında İncelenmesi: İstanbul Örneği*. (Yayımlanmamış sosyal hizmet doktora tezi). Yalova Üniversitesi, Yalova.
- Altun, G. (1997). *1991-1995 yılları arasında İstanbul'da görülen evsiz insan ölümleri*. (Yayımlanmamış adli tıp uzmanlık tezi). Trakya Üniversitesi, Edirne.

- Anderson, N. (2017). *Hobo: Evsiz Adamın Sosyolojisi*. (E. Pınar, Çev.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Ankara Valiliği. (t.y.). Sokakta Yaşayan Kimsesizlerin Bakım ve Korunmasına İlişkin Basın Açıklaması. 28 Eylül 2024 tarihinde <http://www.ankara.gov.tr/sokakta-yasayan-kimsesizlerin-bakim-ve-korunmasına-iliskin-basin-aciklamasi> adresinden erişildi.
- Aynacı, C. (2024). *Hak Temelli Sosyal Hizmet Ekseninde Evsizlerin Psiko-Sosyal Problemleri ve Çözüm Stratejileri*. (Yayımlanmamış sosyal hizmet doktora tezi). Sakarya Üniversitesi, Adapazarı.
- Bekaroğlu-Doğan, Y. (2018). *Küreselleşen İstanbul'da Evsizliğin Sosyal Hizmet Perspektifinden Analizi (Beyoğlu Örneği)*. Yalova Üniversitesi, Yalova.
- Bekaroğlu-Doğan, Y. (2021). *Evsizler: Evsizliğin İnşası ve Evsizlerin Hayatta Kalma Stratejileri*. İstanbul: Bir.
- Birelma, A. (2014). Türkiye'de Evsizlik: Genel Bir Değerlendirme. *Sosyal Hizmet ve Öteki: Disiplinlerarası Yaklaşım* içinde . İstanbul: Bağlam.
- Çabuk, G. ve Atamtürk, E. (2023). *Evsizler: Kimsesizler*. (H. Feyyat, Ed.). İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Emek ve Adalet Platformu. (2011a). *Türkiye'de Evsizlere Dair Rapor: Durum Tespiti, Avrupa Birliği Ülkelerinden Uygulama Örnekleri ve Taleplerimiz*. İstanbul: Emek ve Adalet Platformu.
- Emek ve Adalet Platformu. (2011b, 25 Kasım). Birimiz Üşürse Hepimiz Üşürüz – 3. *Emek ve Adalet Platformu*. 13 Kasım 2022 tarihinde <https://www.emekveadalet.org/faaliyetler/birimiz-usurse-hepimiz-usuruz-3/> adresinden erişildi.
- Erbay, E. (2013). *Evsizler: Sokakların Görünmeyen Yüzleri*. Sabev.
- Fitzpatrick, S. (2002). *Young homeless people*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Gürel, M. (2023). *Evsizlik olgusu ve evsizlere yönelik sosyal hizmet çalışmaları: Bursa örneği*. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.
- Işıkhan, V. (2002). *Kentlerin Gölgesinde Yaşayan Evsizler*. Ankara: Kardelen.
- İnternet Haber. (2007, 13 Kasım). Bit ilacı 9 çocuğu zehirledi. *İnternet Haber*. İnternet Haber. 29 Aralık 2024 tarihinde <https://www.internethaber.com/bit-ilaci-9-cocugu-zehirledi-113366h.htm> adresinden erişildi.
- Karakaş, B. (2010, 16 Aralık). Cinler yalnızken gelir! *Radikal*. İnternet Haber. 29 Aralık 2024 tarihinde <https://www.internethaber.com/cinler-yalnizken-gelir-foto-galerisi-1181328.htm> adresinden erişildi.
- Karaman, H. (2024). *Türkiye'de Sosyal Hizmet Perspektifinden Sokağın Bir Çalışma Alanı Olarak Yeniden Yorumu: İstanbul Örneğinde Bir Saha Araştırması*. (Yayımlanmamış sosyal hizmet doktora tezi). İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, İstanbul.
- Karaman, M. F. (2019). *Sosyal dışlanma bağlamında evsizlik: İstanbul örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Kaya-Kılıç, A. ve Aslantürk, H. (2019). Evsizlerin Sosyo-Demografik Özellikleri Ve Sokak Yaşam Deneyimleri: Antalya Örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(2), 417-437. doi:10.33417/tsh.572241
- Küçük, M. (2014). *Kent Yoksulluğu ve Evsizlik (İstanbul-Zeytinburnu Spor Kompleksi Barınma Evi Örneği)*. (Yayımlanmamış sosyoloji yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Marr, M. D. (2015). *Better Must Come: Exiting Homelessness in Two Global Cities* (1st edition.). Ithaca: ILR Press.
- Meneviş, B. (2006). *Evsizler*. Ankara: DPT Yayınları.

- Morgan, W. J. (2011). *Escaping From Homelessness*. (Unpublished PhD thesis in clinical psychology). Universities of Coventry and Warwick.
- Özkan-Kıranç, D. Ö. (2020). *Evsizlik Üzerine Bir Kent Araştırması: İzmir Örneği*. (Yayımlanmamış sosyoloji yüksek lisans tezi). İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, İzmir.
- Ravenhill, M. (2008). *The culture of homelessness*. Aldershot: Ashgate.
- Snow, D. A. ve Anderson, L. (1993). *Down on their luck: A study of homeless street people*. Berkeley: University of California Press.
- TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu. (2010). *Ankara Şehirlerarası Terminal İşletmesinde (Aşti) Barınan Evsizler Hakkında İnceleme Raporu*. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu.
- Wagner, D. (2018). *No Longer Homeless: How the Ex-Homeless Get off and Stay off the Streets*. Maryland: Rowman-Littlefield Publishers.